

Azijo in trgovino s Perzijo, vojaške in mornarske stvari, plovbo po rekah in po morju, prosveto umetnost, zdravstvene in človekoljubne naprave in konečno za skrajni ruski sever.

Nova električna luč. Hrvat Tesla, sloveči učenec izumitelja Edisona, iznašel je po 7letnem proučevanju električno napravo, ki daje trikrat močnejšo svetlobo, nego dosejanje najboljših elektriških naprav. Glasom iz Novega Jorka došlih poročil se Tesla bavi sedaj s poskusi, kako bi bilo možno prevajati električno silo iz jednega kraja v drugi, ne da bi bilo potrebno v to posebno napeljanih žic. Pravijo, da Tesla pogodi tudi to, kar bi bilo pravo čudo, ki bi nadkrililo vse epohalne iznajde sedanjega veka.

Kmetijstvo.

Umna prasičjereja.

Da se prasičjereja izplača, je treba gledati, kakšnega plemena so prasiči. Treba je na to gledati, da se dobi tako pleme, katerega prasice imajo mnogo praset in dobro doje. Najboljša so angleškonemška križna plemena. Splošno naj ima prasič dolg širok hrbet, in prednje noge globoko vraščene. Prasiči dobrega plemena se zrede za pol kilo na dan, slabega plemena pa niti četrt kilo ne. Mrjasec naj ne bode premočen in se prezgodaj ne sme spuščati, nikakor ne pred desetim mesecem. Svinja naj se ne goni k mrjascu pred devetim mesecem. Za 40 svinj je dosti jeden mrjasec.

Prasica nosi tri mesece, tri tedne in tri dni. Nekaj časa poprej in nekaj časa pozneje, ko ima mlade, se svinji ne sme dajati kisle krme. Sladko mleko z vodo, ovsena, pšenična ali ržena moka je za take svinje najboljša krma. Treba je velike previdnosti, kadar ima svinja mlade, izogibati se je vsega, kar bi jo utegnilo vznemirjati. V največ slučajih je najbolje sproti pobrati mladiče, dokler ni vse končano. Potem naj se preišče, koliko sescev ima svinja. Ne sme se pustiti živih več prasičkov, nego je sescev.

Če ima prasica dovolj mleka, naj prasičke seso šest ali osem tednov. Za pleme namenjeni prasiči naj se puste pri svinji osem do deset tednov, da so krotkejši. Če se bi pa zaradi pomankanja mleka ali pa zaradi bolezni prasički morali odstaviti, se jim mora dati kravjega mleka zredčenega z vodo, kateremu se primeša nekoliko sladkorja. Ko se prasički odstavi, mora se slednji dan šest do osemkrat jim dati sveže, dobre krme. Seveda bodo lepši zrastle prasički, če se more vsakemu dati na dan blizu liter kravjega mleka, do dvanajstega tedna. Poslednje tedne naj se presno mleko zamenja s posnetim. Od trinajstega tedna jedo lahko zagrizeno mleko. Pazi dobro na snažnost korit in skrbi za gibanje prasičkov na prostem. Do četrtega meseca dajaj prasičkom ječmen, potem pa že preneso vsako krmo. Od tega časa je prasič najdragocenejša domača žival. Pri gospodarstvu, tudi pri gospodinjstvu vedno kaj odpade, kar se lahko da prasiču. Umno je vse odpadke pri gospodinjstvu porabiti in še le potem za prasiče kupovati.

S četrtem mesecem loči prasičke po spolu, krmi jih dobro, a vendar ne tako, da bi se debelili. Pitati se prasič ne sme pred sedmim mesecem, če se pa gleda na špeh, naj se pa s pitanjem začenja še pozneje. Če je mogoče naj se prasiči krmijo štirikrat, ne le trikrat na dan. Najbolja krma je krompir, korenje in repa, ki se pa naj skuhajo. Dodajati se pa mora še kake moke, kadar se prasiči debele, pa rženo, ječmenovo, ajdovo ali turščino zrnje. Soliti prasičem ni dosti treba. Če se prasičem zelo soli, je še škodljivo.

Kmetijske raznoterosti.

Slabo ravnanje v hlevih s konji. Naravnost nerazumljivo je, da ljudje, ki se že leta in leta ukvarjajo s konji, vendar še sedaj ne znajo s to živalijo prav ravnati. Le oglejmo si konjske hleve; ti so večkrat temni ali mračni, prave podzemeljske kleti, nesnažni, prevroči in soparni ali premrzli. Očesne in pljučne bolezni so nasledki takega mučenja! Kot prava spaka pa se sme smatrati visoko na steno pritreno lestva. Kdor je to iznašel, moral je opazovati žirafa pri žretju ter jo smatrati za konja. Konj v svojem naravnem stanju pobira svojo hrano s tal, ne pa od zgorej z drevja, kakor žirafa ali slon. Pri žretju izza lestve padajo živali neštivilna drobna semena in prah v nosnice in v oči ter povzročijo bolezni v dihalniku, kakor tudi vnetje oči ter včasih celo sipoto.

Kako se muhe in brenclji odženo od tovarne živine. Da se nadležni mrčes v vročih dnevih odžene od živine, rabijo nekateri kuhano vodo, v kateri se je kuhalo orehovo perje, pelin, vodeni dresel in lopatika ali aloa. S tem se namažejo konji in oprega. Ako pa tega ni pri rokah, rabi naj se rman, ki raste povsod ob potih. Z njim naj se živina obdrigne. Kdor hoče rabiti v ta namen lopatiko, naj v dveh litrih vode skuha 20 gramov lopatike ter naj s tem namaže konje in opravo. Če bi to ne pomagalo, poskusi naj se s karbolnim oljem ali z zmesjo, ki ima 10 delov petroleja, 10 delov ribje masti, 10 delov lavorjevega in en del nageljnovnega olja. V Ameriki rabijo kmetovalci zmes iz dveh delov ribje masti in iz 1 dela petroleja.

Poučni in zabavni del.

Svobodne šole v Parizu.

Po Konradu Albertiju.

Nobena skušnja, nobena beseda ni tako hudo zadela Francozov, kakor mnogokrat ponavljana nemška trditev, da so pri Kraljevem Gradcu in Sedanu zmagali pruski „šolmoštri“. Na male stvari so bili od nekdanj Francozi tako ponosni, kakor na svoje šole. Priznati se mora, da so Francozi v šolstvu dosegli izvrstne vspehe, posebno v višjem. Specijalne šole: vojna šola, inženerska šola, politehnika, obrtni akademiji, višje učiteljsko semenišče bile so vedno na višini časa in so vzgojile nebrojno porabnih mož. Z ljudskošolskim poukom je pod Napoleonom III. bilo slabo in Francozi so v vojni 1870. l. se dovolj prepričali, da se pogum in prirojena nadarjenost in sila ne moreta prav razviti, ako ni dobre šole. Razmere v Franciji so se pa končno premenile. Frankobrod-

skega miru Francozi še niso pozabili, a so se čuda veliko naučili. Poslednjih 25 let so se vse nižje in srednje šole v Franciji popolnoma preosnovale in to nekoliko na nemški način. Pa tudi glede višjega šolstva se je mnogo storilo in sicer ne na nemški, temveč na pristen galsko-romanski način. Važno je, da so se v Franciji razcvete višje svobodne šole.

Načelo svobodne šole je v Franciji zelo staro, tako staro, kakor francosko vseučilišče. Francosko vseučilišče je po svojem zgodovinskem razvoju vse nekaj drugega, kakor nemško. Na Nemškem je le uprava prosta, dovoljenje za predavanje je pa navezano na težke in mnogobrojne pogoje. Francosko vseučilišče je pa tudi drugačno, kakor angleško, ki je bolj notranja šola in na katerem je ostra meja mej učenjaki, ki se bavijo z znanstvenim preiskovanjem in ponavljalci, ki praktično uče dijake. Francosko vseučilišče, zlasti pariško je zrastle naravnost iz vseučilišča srednjega veka. Kakor italijansko vseučilišče je v upravi tudi francosko jako omejeno, o svobodnih volitvah, kot so na nemških vseučiliščih ni govora. Rektor je dosmrtno ali pa na več let nastavljen uradnik. Zato se je pa ohranil ostanek stare učiteljske svobode. V srednjem veku je predaval, kdor je čutil poklic za to, učil je, kakor je hotel, bil je dijak in predavatelj ob enem. Seveda tega tudi v Parizu ni več, državni uradniki vse točno nadzorujejo. Vzlic temu se v Parizu lažje dobi dovoljenje za predavanje, kakor kje drugje. Le tako je mogoče, da je nedavno predaval neki trgovec z oljem na vseučilišču Sorbonne v Parizu o Tomažu Akvinskem, ker se je v svojih prostih urah mnogo pečal s tem školastikom in je veljal za najboljšega poznavalca njegovih del in idej, da si ni imel nobene akademične izobrazbe. Srednjeveško vseučilišče je bilo prav za prav le kaka gotova fakulteta; v Parizu so se učili modroslovja, v Montpellieru pa zdravilstva. Na Sorbonnu v Parizu imajo še dandanes le dve fakulteti, bogoslovno in filozofično-prirodnoznanstveno; pravoznanska in zdravniška šola sta bližnja samostojna zavoda. L'Université (vseučilišče) pomenja v Franciji najvišjo šolsko oblast. Naslov profesor v Franciji ničesa ne pomenja, vsakdo si ga lahko pridevlje. Še le v novejšem času so dosegli vseučiliški profesorji, da se imenujejo profesorji Sorbonnski, da se tako izognejo zmotam.

Načelo svobodne šole, to je učilišča brez neposrednega praktičnega namena, brez izpitov, brez diplom, brez zahtevanja odhodnih spričeval kake višje šole, z jednim namenom razširjati znanje svojih svobodnih slušateljev, je mesto samo ustanovilo in izvelo v starem od 1530. l. obstoječem „Collège de France“. To je prav za prav kos srednjeveškega vseučilišča v našem stoletju. Sorbonne z njenimi deškimi zavodi, zdravniška in pravoznanska šola imajo vzgojevati duhovnike, prirodznance, pravoznance, zdravnike —

višje izobrazovalne potrebe zadovoljevati pa ima strogo ločeno od krušnega in strokovnega učenja Collège de France. Vstop je tukaj tako prost kakor izstop. Sivobrati dohodkar in dosluživši častnik dohajata k predavanju poleg mladega trgovca in obrtnika. Prvi francoski učenjaki tu predavajo, skoro vsi člani akademije znanosti, tu se združujejo imena svetovnega slovesa, kakor kemik Bertholet, psiholog Ribot, narodni gospodar Pavel Leroy-Beaulieu, orijentalista Maspero in Oppert, romanist Gaston Pariz itd. Vodstvo je nedavno imel slavni rimski zgodovinar Boissier. V seznamu predavanj vidi se, da se obrača posebno pozornost starinoslovju in jezikom. Pravoznanski in zdravniški predmeti so slabo zastopani, tem bolje pa narodno gospodarski, prirodznanski, matematični modroslovni in slovstvenozgodovinski.

Pariz pa ima še tretjo visoko šolo, namreč katoliško. Ko so se v Franciji višje in srednje šole preosnovale bolj na posvetni podlagi, je katoliška stranka osnovala več svobodnih ljudskih in srednjih šol. Sklenili so tudi osnovati katoliško vseučilišče. Ta šola je nastanjena v bivšem samostanu v ulici Vanigirardski. Katoliško vseučilišče ima tri fakultete s 500 poslušalci. Zdravniške fakultete še nima, ker so njene naprave najdražje. Osnovani so se pa nekateri klinični tečaji po nekaterih katoliških bolnicah.

Seveda je v Franciji samo pouk prost, uradni izpiti, ki dajo pravico za vstop v javne službe, morajo se napraviti pred državnimi oblastmi. Katoliško vseučilišče prireja izpite za poskušnjo, pri katerih se skoro isto izprašuje, kakor pri državnih. Ti izpiti nimajo nobene veljave, a so dobra priprava za državne izpite.

Jedro katoliškega vseučilišča je gotovo pravoznanska fakulteta, kajti jurist vlada v sedanjem državljanskem življenju, on ureja vse javne razmere in opravlja vse važnejše upravne posle. V družbi, ki se vedno giblje mej pravim verskim prepričanjem in materijalizmom je za cerkev velicega pomena, če ima v upravi, pravosodju, postavodajnih zastopih kolikor je moč zanesljivih ljudi, ki ne obračajo plašča po vetru. Na katoliškem vseučilišču se mladeniči uče, da je le prava vera trdna podlaga vsemu državnemu redu. Dijaki se varujejo vsake dotike s prevratnimi življi, vseučilišče je v zvezi s poštenimi katoliškimi posredovalci za stanovanja, ki dijakom preskrbujejo stanovanja v dobrih katoliških hišah. Slušatelji katoliškega vseučilišča imajo svoje ponavljalce, znanstvena razpravljanja v ožjih krogih, svoje verske vaje, svoje čitalnice, knjižnice, predavanja, dramatične predstave in muzikalne večere, z jedno besedo vse njih vsakdanje življenje se suče v obližju vseučilišča. Slednji dijak si izbere mej učitelji jednega „patrona“, ki mu daje svete v vseh negotovih stvareh. Ravnatelj temu vseučilišču je d'Hulst. On je resen učenjak, dober parlamentarec, vreden duhovnik in svetovno izobražen

mož. Katoliško vseučilišče ima pred vsem namen za upravna in učenjaška mesta v Franciji vzgojiti zanesljive katoliške može. Na inozemske slušatelje se dosti ne računa in jih tudi ni dosti.

Drugačna, a jako zanimiva je „svobodna šola“ o političnih vedah. To je nekako socijalno-politično vseučilišče. Ta šola je pod višjim vodstvom bratov Pavla in Anatola Leroy-Beaulieu, njen ravnatelj je Emile Boutray, odličen učenjak in vzgojeslovec. Ta šola je nekako dopolnilo k državnemu vseučilišču, zlasti k pravoznanski in modroslovni fakulteti in ima največji praktični namen, sicijalno-politično izobraziti mladeniče, ki pozneje stopijo v državno službo. Ta šola je teoretična in praktična pripravljavnica za diplomatično in konzulsko službo, za državni svet, finančno upravo, najvišje računišče, ravnateljstva večjih bank in delniških družeb. Njen namen je obvarovati gojence, da ne padejo v veden birokratizem, temveč se znajo prilagati praktičnemu življenju. Ta šola vzgaja upravne talente Francozov njih praktično ljubeznjivost, kateri se imajo zlasti v inozemstvu zahvaliti za lepe vspehe. V francoskih kolonijah bi zastoj iskal tako surovih uradnikov, kot sta bila Nemca Leist in Wehlau. Če tudi v Evropi se Francozi za druge narode dosti ne brigajo, vendar se znajo v drugih delih sveta prikupiti podjarmljenim narodnostim in spoštujejo njih šege in navade. Zanje store, kolikor morejo. Zadnji čas so v Parizu napravili mošejo, ker prihajajo Mohamedanci močno v Pariz.

Pouk na svobodni šoli političnih znanostij traje tri leta. Glavna predavanja na tej šoli so: zgodovina novejših francoske zakonodaje, ustavna zgodovina evropskih držav, narodno pravo, primerjajočo trgovsko in morsko pravo, politika in narodno gospodarstvo v Vzhodni Aziji, kolonijski zemljepis, postavodaja in uprava v Alžiru in tujih kolonijah, mohamedansko pravo, delavska zakonodaja, tropično javno zdravstvo itd. Od drugih podobnih zavodov se ta šola odlikuje posebno potem, da se ozira pred vsem na praktično potrebe. Predava, se kakor je navada na visocih šolah, vsacih 14 dnij se ponavlja, kadar se vzeto gradivo na ta ali oni način zopet predela. Starejši dijaki se združijo v nekako semenišče. Kdor vstopi, se posvetuje z ravnateljem o svojih bodočih načrtih in potem se zbere predavanja, nato se izbere novi učenec mej staršimi prijatelja, s katerim se o raznih stvareh posvetuje. To sodelovanje starših in mlajših dijakov je v Franciji jako priljubljeno in je pospešujejo učitelji.

Tudi na poprišču umetninskega pouka je zmago galo načelo „svobodne šole“. Julianova akademija je popolnoma prekosila državno „narodno šolo lepih umetnostij“. Julian se je nekda poganjal za darila razpisane za umetniška dela in je naenkrat z osnovo svoje svobodne šole prizadel smrtni udarec umetniškim študijam z njih razredi in formalnostmi. Julianova akademija je samo dvorana, v kateri je model,

katerega vsakdo lahko riše proti majhni vstopnini. To je najbolja priprava za umetnost. Učenci drug drugega opozarjajo na napake, in semtrtja pride kak slaven slikar, da dela popravlja. Včasih je tekmo vanje za najboljša mesta, za svetinje itd. Na notranja tekmovanja pokladajo v vseh francoskih šolah veliko važnost. Julian je bogatin, v Parizu ima šest podružnic, ki imajo nad 600 učencev, več kakor državna akademija, na kateri se nič pametnega ne uči. Vsi zmernejši francoski umetniki so že iz Julianove šole. Duh svobode dela čuda, pospešuje prijateljstvo mej učenci, ljubezen do mojstrov, častihlepje in gorečnost. Evangelij dolžnosti, ki se propoveduje na državnih zavodih, pa rodi le domišljavost in prevzetnost. To skušnjo bi tudi kje drugje lahko porabili.

Svoboda in pojmovanje prirode sta stebra pariški kulturi. Povsod jo najdeš. Najdeš jo v mnogih predavanjih, ki so po zimi skoro v vseh knjižnicah in muzejih. Pri popolnoma popularnih predavanjih se je vpeljala navada, da tisti poslušalci dobe darila, ki najboljše pozneje popišejo kratek obseg govora. Omenjena stebra pariške kulture najdeti se tudi v najmanjših muzejih, katere tujec poleg velic zbirk kar prezre. V muzeju stavbene umetnosti je mnogo odtiskov najlepših cerkvenih portalov, najlepša zbirka za stavbarje, v muzeju za ohranjenje umetnosti in obrta so modeli vseh mogočih strojev in orodij, na katerih se vsakdo lahko uči razvoj vseh obrtov od srednjega veka do dandanes. Guimetov muzej, darilo nekega zasebnika, ima vse bogočastne in hišne stvari iz Vzhodne Azije. Ta muzej ima veliko praktično vrednost, ko se je začela trgovina s Sijamom, Tonkingom in Cochinchino.

Tako se Francoz povsod uči, da državna diploma ne dela moža, temveč njegovo lastno znanje in spretnost, uči prezirati naslove in ceniti znanje. Od todi izvira vedni napredek v industriji in trgovini, bogastvo Francije, od tod prihaja, da ne omajajo francoske družbe vnanji politični dogodki, ministerske ali vladne krize.

Poučni in zabavni drobiž.

Jules Simon. Dne 8. t. m. je umrl v Parizu znani francoski državnik Jules Simon. Rojen je bil dne 31. decembra 1814. v Lorijentu, 1835 leta je postal pomočni učitelj na pariški normalki, to je neki šoli, ki se izobražuje učitelje za srednje šole, potem je bil nadučitelj na licejah v Caenesu in Versaillesu, 1834 je postal nadomestni profesor za modroslovje na pariškem vseučilišču. Ta čas je spisal več modroslovskih del. 1848. leta je bil voljen v ustavni zbor, v katerem se je pridružil zmerno republikanski stranki. Ko je Napoleon zasedel prestol, je Simon izgubil profesuro, ker ni hotel priseči zvestobe novemu vladarju. Sedaj je jel se zopet pečati s slovtvom in zanimati za socijalna vprašanja. Leta 1869. je bil voljen v zbornico, kjer se je posebno poganjal za brezplačni šolski pouk. 1870. je bil član vlade narodne obrambe in učni minister. Pod Thiersovim predsedništvom republike je bil učni minister. Leta 1876. je bil postal ministerski predsednik,